

Agnieszka Gut

Herb powiatu Choszczno w okresie międzywojennym

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 10, 135-138

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Gut
Szczecin

Herb powiatu Choszczno w okresie międzywojennym

Dwudziestolecie międzywojenne to w dziejach komunalnej heraldyki pruskiej okres bujnego rozwoju. Prócz herbów miejskich w owym czasie pojawiać się zaczęły nowe rodzaje znaków wspólnot komunalnych – powiatów i gmin¹. Szczególne znaczenie dla ich rozwoju miały trwające w drugiej połowie lat dwudziestych XX wieku prace nad przygotowaniem pruskiej ustawy o zarządzie gmin, a także samo wydanie tych przepisów w dniu 15 grudnia 1933 roku, rozszerzonych na obszar całej Rzeszy w postaci ustawy o gminach niemieckich z 30 stycznia 1935 roku². W obu tych regulacjach uzupełnionych okólnikiem ministra spraw wewnętrznych o pieczęciach służbowych gmin i związków gmin w całej Rzeszy wydanym 20 marca 1937 roku³ przewidywano wprowadzenie pieczęci zaopatrzonych we własny herb powiatu. Wprowadzenie tego rodzaju znaków dla gmin nie będących miastami stanowiło novum w dziejach heraldyki pruskiej⁴. W efekcie tego wiele powiatów i gmin z obszaru Prus, a później również całej Rzeszy, zdecydowało się stworzyć znak charakterystyczny dla swojej wspólnoty. W nurt prac heraldycznych z tego okresu wpisuje się również powiat Choszczno.

-
- 1 *Wappenfibel. Handbuch der Heraldik*, hrsg. von „Herold“. Verein für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften, wyd. 17, Neustadt 1981, s. 25, 177; *Rechtsgrundlagen der Heraldik. Gesetze und Verordnungen des 19. und 20. Jahrhunderts*, hrsg. v. R. N a g e l, Köln 1988, s. 17.
 - 2 W części pierwszej ustawy z 1933 r., § 2. II stwierdzano, że gminy mają prawo do posługiwania się na pieczęciach własnymi herbami. W dniu 26 II 1934 r. MSW wydało instrukcję wykonawczą do tej części ustawy (*Ministerialblatt für die Preussische innere Verwaltung*, 1934, s. 272); *Die Deutsche Gemeindeordnung vom 30. Januar 1935. Textausgabe mit Einführung, Begründung, Hinweisen, kurzen Erläuterungen und Sachregister*, komentarz H. K e r l, Weidemann, Strutz, Berlin 1935, s. 7.
 - 3 *Ministerialblatt des Reichs- und Preussischen Ministeriums des Inneren*, 1937, nr 12, s. 447.
 - 4 A. G u t, *Heraldyka powiatowa w prowincji Pomorze w okresie międzywojennym. Zarys problemu*, w: *Historia lux veritatis. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. Z. Chmielewskiemu w 60. rocznicę urodzin*, red. R. G a z i ń s k i, A. G u t, Szczecin 2002, s. 143–148.

Powiat choszczeński ukształtował się jako jednostka administracyjna w okresie wczesnonowożytnym i stanowił część składową Nowej Marchii. W początkach XIX wieku, w efekcie reform administracyjnych państwa pruskiego, znalazł się w rejencji frankfurckiej w prowincji Brandenburgia. Stan taki istniał do 1938 roku, kiedy po kolejnej reformie włączony został do prowincji Pomorze, wchodząc w skład nowo utworzonej rejencji pilskiej⁵.

Jeszcze w granicach rejencji frankfurckiej w listopadzie 1936 roku przewodniczący Wydziału Powiatowego w Choszcznie zwrócił się do Tajnego Archiwum Państwowego w Berlinie-Dahlem z prośbą o informację, czy kiedykolwiek w przeszłości powiat posiadał własny herb. W przypadku odpowiedzi negatywnej prosił o pomoc w przygotowaniu takiego znaku⁶. Pismo to skierowane zostało do Berlina, ponieważ na mocy instrukcji wykonawczej z 10 lutego 1932 roku poszczególne archiwa prowincjonalne zobowiązane były do udzielania gminom i powiatom fachowej pomocy w sprawach heraldycznych⁷. W przypadku Brandenburgii rolę taką spełniało Tajne Archiwum Państwowe, które stanowiło jednocześnie centralne archiwum dla całego państwa pruskiego.

Po sprawdzeniu materiałów źródłowych okazało się, że powiat nie posiadał wcześniej herbu. W efekcie tego berlińskie archiwum przedłożyło własne propozycje, które mogły zostać wykorzystane przy tworzeniu herbu powiatowego. Wskazywano zatem na możliwość użycia herbów miast leżących na terenie powiatu, a także symbolu klasztoru cysterskiego w Bierzwniku czy zakonu joannitów. Zaproponowano dwa własne rozwiązania. Pierwsze przedstawiało tarczę składającą się z trzech pól. Miał to być podział w słup, przy czym pole drugie zostało dodatkowo podzielone w pas. W polu pierwszym srebrnym znajdować się miała połowa czerwonego brandenburskiego orła z dębową gałązką w szponie, pochodząca z herbu Choszczna, w polu drugim, czerwonym – krzyż joannitów, w polu trzecim,

5 J. Z y s n a r s k i, *Historia gorzowskich powiatów. Szkic do dziejów podziałów administracyjnych na obszarze, który w latach 1975-98 wchodził w skład woj. gorzowskiego*, Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny, nr 6 (1999), t. I, s. 12-19, 25; L. Turek-Kwiatkowska, *Powiat choszczeński w latach 1648-1800*, w: *Ziemia choszczeńska. Przeszłość i teraźniejszość*, red. S. L a s e k, Szczecin 1976, s. 97-98; eadem, *Powiat choszczeński w latach 1800-1939*, ibidem, s. 112-113.

6 Geheimes Staatsarchiv PK Berlin-Dahlem (dalej: GStA), HA I, Rep. 178 B2, sygn. 1177, s. 1: pismo z 6 XI 1936 r.

7 Rozporządzenie generalnego dyrektora archiwów państwowych z 30 I 1932 r.: Archiwum Państwowe w Szczecinie, zespół Archiwum Państwowe w Szczecinie, sygn. 753, b. pag.; okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 10 II 1932 r.; *Rechtsgrundlagen...*, s. 33-34.

złotym – połowa czarnego koła z herbu Drawna, a jednocześnie z herbu rodu von Wedel, odgrywającego w dziejach ziemi choszczeńskiej znaczącą rolę. W drugiej propozycji wykorzystano sam herb Choszczna, czyli orła z dębowymi gałązkami po obu stronach jego szponów. Takie godło według archiwum znajdowało się na najstarszej pieczęci miejskiej z XIV wieku. Ponadto berlińska placówka zaproponowała władzom powiatowym trzech heraldyków, którzy mogliby się podjąć przygotowania herbu⁸.

Prace nad przygotowaniem projektu trwały w powiecie prawie półtora roku. W maju 1938 roku do Tajnego Archiwum w Berlinie celem zaopiniowania nadesłano aż trzy propozycje przygotowane przez emerytowanego

Kreis Flensburg

Herb powiatu Choszczno z 1939 r. (GStA PK Berlin-Dahlem, HA I Rep. 178 B 2, sygn. 1177).

⁸ Archiwum w Berlinie-Dahlem zaproponowało: dra Neubeckera i Carla Buscha z Berlina oraz dra Korna z Magdeburga; GStA, HA I, Rep. 178 B2, sygn. 1177, s. 2-3; pismo z 16 XII 1936 r.

nauczyciela choszczeńskiej szkoły średniej – Ernesta Kunze⁹. Niestety, ich opis nie zachował się. Z opinii berlińskiego archiwisty Ericha Kittela znamy wygląd tylko jednej z nich – tej, którą uznał za najlepszą. Projekt ten przedstawiał w srebrnym polu czerwonego orła ze złotym dziobem i szponami oraz ze złotymi gałązkami koniczyny na rozpostartych skrzydłach, umieszczonego ponad trzema zielonymi gałązkami dębowymi ze złotymi żołędziami w układzie 2,1¹⁰. W herbie wykorzystano zatem najstarsze godło Choszczna, a więc stołecznej miejscowości, od której wziął nazwę cały powiat. Ostateczny projekt tej wersji, przygotowany przez berlińskiego heraldyka Carla Buscha, nadszedł do Berlina na początku sierpnia 1938 roku. Po otrzymaniu pozytywnej opinii archiwum władze powiatu mogły przesłać swój wniosek o wprowadzenie herbu poprzez ręce prezesa rejencji do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które rekomendowało go Radzie Ministrów do zatwierdzenia. Zatwierdzenie takie herb powiatu choszczeńskiego otrzymał w dniu 8 marca 1939 roku¹¹

9 b.n., *Wappen des Kreises Arnswalde*, Heimatkalender für den Kreis Arnswalde, Jg. 2 (1941), s. 68.

10 GStA, HA I, Rep. 178 B2, sygn. 1177, s. 4-4v.: pismo landrata z 24 V 1938 r., odpowiedź archiwum z 1 VII 1938 r.

11 GStA, HA I, Rep. 178 B 2, sygn. 1177, s. 5-7; por. *Wappen des Kreises...*, gdzie błędnie podano rok 1938. W świetle źródeł archiwalnych informację z 1941 roku uznać musimy jednak za błąd w druku.